Μετά το Περιφερειακό Συνέδριο για την επόμενη προγραμματική περίοδο 2014-2020 και την παρουσίαση της Αναπτυξιακής Στρατηγικής της Περιφέρειας στις 18 και 17 Μαΐου, παρουσιάζουμε τις απόψεις μας σχετικά με το «νέο ΕΣΠΑ», δηλαδή τη Σύμβαση Εταιρικής Σχέσης (ΣΕΣ).

Οι μεγάλες αντιφάσεις

Ανάμεσα στους στόχους που θέτει η στρατηγική «Ευρώπη 2020», τη μεγάλη βαρύτητα έχουν η απασχόληση, η καταπολέμηση της φτώχειας και η προστασία του περιβάλλοντος. Στόχοι με τους οποίους μπορούμε να συμφωνήσουμε σε μεγάλο βαθμό και να συμβάλουμε σε τοπικό επίπεδο για την πραγματοποίησή τους. Αρκεί βέβαια να αφήσουμε προς το παρόν στην άκρη τη συζήτηση για το τι εννοεί ο καθένας με τους όρους που κυριαρχούν, όπως «καινοτομία», «έξυπνη εξειδίκευση», «τεχνολογική ανάπτυξη». Αυτό που διαπιστώνουμε όμως, είναι ότι στην εξειδίκευση των στόχων αυτών από το Υπουργείο Ανάπτυξης και την Περιφέρεια, δημιουργούνται σοβαρότατες αντιφάσεις. Στο κείμενο της αναπτυξιακής στρατηγικής της Περιφέρειάς μας οι παραπάνω τρεις επίκαιροι στόχοι είναι οι πλέον υποβαθμισμένοι. Στην ουσία ομολογείται ότι πολύ λίγα έχουν γίνει και ακόμα λιγότερα πρόκειται να γίνουν με τη δικαιολογία ότι οι -έτσι κι αλλιώς περιορισμένοι πόροι- πρόκειται να διατεθούν σε άλλες προτεραιότητες. Ενώ στα εισαγωγικά κείμενα, στα ωραία λόγια δηλαδή, φαίνεται να υπάρχει μια κάποια συγγένεια με τους στόχους, στην πράξη, εκεί που

προτείνονται συγκεκριμένα προγράμματα, οι στόχοι χάνονται και, εν πολλοίς, επικρατεί η λογική του παρελθόντος. Ουσιαστικά δεν έχουν αμφισβητηθεί το κυρίαρχο μοντέλο ανάπτυξης, οι αντιλήψεις που μας εγκλώβισαν στις οικονομικές φούσκες, η άλογη σπατάλη και το ισχυρό σύστημα πελατειακών σχέσεων, που ακόμα καλά κρατεί.

Επικρατεί η εντύπωση ότι μέχρι πρότινος όλα πήγαιναν καλά μέχρι που ήρθε μια εξωγενής χρηματιστηριακή κρίση και μας βρήκε καθησυχασμένους, απροετοίμαστους και έτσι βρεθήκαμε προσωρινά σε δύσκολη θέση. Αρκεί να σηκώσουμε λίγο τα μανίκια και θα επιστρέψουμε γρήγορα στους γνωστούς ρυθμούς της κατανάλωσης χωρίς όρια. Τα πράγματα όμως δεν είναι καθόλου έτσι. Η πλανητική κρίση ήρθε για να μείνει διότι είναι ταυτόχρονα οικονομική, περιβαλλοντική και κοινωνική. Είναι μια κρίση του συστήματος της άμετρης μεγέθυνσης και κατανάλωσης. Δεν υπάρχουν οι πόροι για να επιστρέψουμε σε αυτό το μοντέλο. Αν συνεχιστεί η ίδια λογική θα χρειαστούμε 4-5 πλανήτες σαν τη γη για να επιβιώσουμε. Αν δεν το καταλάβουμε γρήγορα αυτό, οι κρίσεις θα επιστρέφουν διαρκώς, ενώ θα συνεχίσει να διαλύεται η κοινωνική συνοχή, να περιορίζεται η δημοκρατία και να μεγαλώνει το χάσμα ανάμεσα στους φτωχούς και τους πλούσιους.

Τι σημαίνει πραγματικά βιώσιμη ανάπτυξη; Μπορούμε να συμφωνήσουμε; Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι στην ελληνική γλώσσα χρησιμοποιούμε τη λέξη ανάπτυξη για να αποδώσουμε δύο διαφορετικούς αγγλικούς όρους: development και growth που σημαίνουν αντίστοιχα ανάπτυξη και μεγέθυνση, πράγμα που έχει οδηγήσει σε μια μεγάλη παρεξήγηση που φαίνεται να αναπαράγεται στις κατευθύνσεις που περιγράφονται στα κείμενα της Περιφέρειας. Η μεγέθυνση (growth) είναι καθαρά οικονομικός όρος και περιγράφει την επιδίωξη της αέναης αύξησης της παραγωγής και της κατανάλωσης ως μέσο ευημερίας. Δεν υπάρχει βιώσιμη μεγέθυνση, είναι όροι ασύμβατοι. Αντίθετα, η αειφόρος ανάπτυξη ή βιώσιμη ανάπτυξη (sustainable development), σχεδιάζεται λαμβάνοντας υπόψη την προστασία του περιβάλλοντος και τη βιωσιμότητα των φυσικών πόρων. Οι φυσικοί πόροι θα πρέπει να εκμεταλλεύονται με ρυθμό μικρότερο από αυτόν με τον οποίον ανανεώνονται, αλλιώς οδηγούμαστε σε περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική υποβάθμιση. Βιώσιμη ανάπτυξη είναι η βελτίωση της ποιότητας της ζωής μέσα στα πλαίσια της φέρουσας ικανότητας των οικοσυστημάτων. Βιώσιμη είναι η κοινωνία που μπορεί να υπάρχει για γενεές και γενεές, που μπορεί να βλέπει αρκετά μακριά, που είναι αρκετά ευέλικτη και σοφή, ώστε να μην υπονομεύει ούτε τα φυσικά, ούτε τα κοινωνικά της υποστηρικτικά συστήματα.

Το Υπουργείο Ανάπτυξης στις κατευθύνσεις του αναπτυξιακού προγραμματισμού επικαλείται τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης, προτείνει την προστασία, ανάδειξη και προβολή της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, του φυσικού μας περιβάλλοντος και των τοπικών προϊόντων. Προτείνει αειφόρο διαχείριση με την προστασία των φυσικών πόρων και της βιοποικιλότητας. Προτείνει προστασία και διατήρηση των μεσογειακών αγροτικών

συστημάτων και του αγροτικού τοπίου, την ισορροπία ανάμεσα στην διατήρηση των φυσικών πόρων και την ανάπτυξη δραστηριοτήτων. Προτείνει την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής με σεβασμό στο περιβάλλον. Για την αντιμετώπιση των τοπικών συνεπειών της κλιματικής αλλαγής προτείνει την αντιμετώπιση της διάβρωσης των εδαφών και των ακτών.

Μπορεί κανείς να εξηγήσει, χωρίς να καταφύγει σε οικονομίστικους αφορισμούς, πως συνάδουν όλα αυτά με τις εξορύξεις για χρυσό και πετρέλαιο που σχεδιάζονται; Με την κατάληψη του τοπίου, της αγροτικής γης και της ορεινής ενδοχώρας από απέραντα έργα βιομηχανικών ΑΠΕ; Με την άναρχη εκτός σχεδίου δόμηση που, αντί να απαγορεύεται, διαρκώς ενθαρρύνεται; Με τα μεγάλα τουριστικά έργα και τα γήπεδα γκολφ μέσα στις προστατευόμενες περιοχές; Με το διαμετακομιστικό σταθμό στον κόλπο της Μεσαράς, με το μη βιώσιμο αεροδρόμιο στην πεδιάδα του Καστελλίου, με τα υπερδιαστασιολογημένα φράγματα και τις εκτροπές ποταμών; Με την σχεδόν απόλυτη άρνηση αντιμετώπισης της ερημοποίησης; Την άρνηση να εφαρμοστούν ορθά οι οδηγίες για το νερό και τις προστατευόμενες περιοχές; Με την επιλογή της βιοξήρανσης, καύσης και ταφής των απορριμμάτων ως επεξεργασία;

Η πίεση να αυξήσουμε γρήγορα τον εθνικό μας πλούτο ενέχει τον κίνδυνο να οδηγηθούμε σε πρακτικές που, όχι μόνο υπονομεύουν το μέλλον και τη βιωσιμότητα της οικονομίας, αλλά αντιστρατεύονται βασικές αρχές της στρατηγικής που υποτίθεται ότι πρόκειται να υπηρετήσουμε. Για παράδειγμα, μια ακόμη αντίφαση βρίσκεται στο ότι ενώ από τη μια όλοι παραδέχονται ότι οι επωφελούμενοι από το «νέο ΕΣΠΑ» πρέπει να είναι πολλοί και ότι η διασπορά των πόρων πρέπει να φτάσει σε όλη την κοινωνία, από την άλλη προάγονται τακτικές που ευνοούν τα μεγάλα project (που, εξ ορισμού, αφορούν λίγους) και όχι τις ανάγκες της κοινωνίας

Ας δούμε δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα, ακριβώς αυτά που χρησιμοποιεί το Υπουργείο στις ενημερωτικές εκδηλώσεις:

- Εταιρίες πληροφορικής και προηγμένης τεχνολογίας: Προάγονται λόγω καινοτομίας και «έξυπνης εξειδίκευσης». Ωστόσο, αυτό που έχουμε δει να συμβαίνει είναι ότι οι ντόπιες εταιρείες που πετυχαίνουν γρήγορα εξαγοράζονται από διεθνείς και από την άλλη αποπροσανατολίζεται η έρευνα από κρίσιμους για την κοινωνία τομείς όπως ο πρωτογενής τομέας, η αντιμετώπιση των κλιματικών αλλαγών και της διάβρωσης των ακτών και η αντισεισμική προστασία. Αντί να ενθαρρύνουμε την καινοτομία που αφορά σε κοινωνικά οφέλη και πολλές θέσεις εργασίας (π.χ. στον κατασκευαστικό κλάδο), επιδιώκουμε κατά προτεραιότητα εξαγώγιμα προϊόντα πληροφορικής με αμφίβολη ανταγωνιστικότητα καθώς άλλες χώρες είναι μακράν πιο προχωρημένες σε αυτόν τον τομέα.

- Υδατοκαλλιέργειες: Στηρίζονται επειδή τα οικονομικά και παραγωγικά τους μεγέθη είναι συντριπτικά μεγαλύτερα σε σχέση με την παράκτια αλιεία ή την αλιεία στις λιμνοθάλασσες. Ωστόσο, αν λάβουμε υπόψη τις θέσεις εργασίας, τότε οι υδατοκαλλιέργειες δεν υπερτερούν σοβαρά. Αν μάλιστα συνυπολογίσουμε συνέργια με άλλους τομείς, τότε οι υδατοκαλλιέργειες (κλωβοί, σωροί από ιχθυοτροφές, εικόνα εργοταξίου κ.λπ.) έρχονται σε ευθεία αντιπαράθεση με τις πολιτικές για τον τουρισμό, το περιβάλλον, τον πολιτισμό. Αντίθετα, αυτές οι ίδιες πολιτικές συνυπάρχουν και ενισχύονται από την παράκτια αλιεία.

Η απάντηση στα παραπάνω είναι πάντα η ίδια: θέλουμε μεγάλα οικονομικά μεγέθη για να δημιουργήσουμε «εθνικό πλούτο» (που τον χρειαζόμαστε για να ξεπληρώσουμε…). Αν, όμως, μέσο επίτευξης «εθνικού πλούτου» θεωρείται η γρήγορη εκποίηση φυσικών πόρων, η συγκέντρωση της οικονομικής δραστηριότητας σε λίγα χέρια και η παράκαμψη πολιτιστικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών περιορισμών, αυτό σημαίνει ότι, πρώτη από όλους, η ίδια η κυβέρνηση δεν πιστεύει στη στρατηγική που καλείται να εφαρμόσει. Διότι ενώ μιλά για συνέργια και καλοσχεδιασμένες οριζόντιες πολιτικές, που θα αξιοποιήσουν το σύνολο των πλεονεκτημάτων μας και θα χτίσουν γερή παραγωγική βάση και υγιή κοινωνία, στην πράξη δημιουργεί επενδυτικούς μονόδρομους όπου λίγοι θα σωρεύουν πλούτο αδιαφορώντας για τα πάντα γύρω τους. Για παράδειγμα, είναι κρίσιμη η ίδρυση φορέων διαχείρισης, η εκπόνηση διαχειριστικών σχεδίων και η ενίσχυση δράσεων αποκατάστασης βιοποικιλότητας των περιοχών Natura 2000, ώστε να αποτελέσουν βάσεις ανάπτυξης με πολλές θέσεις εργασίας για τις τοπικές κοινωνίες. Και όχι να μετατραπούν σε οικόπεδα και γήπεδα γκολφ από μεγαλοεπενδυτές. Για ένα τέτοιο «πλούτο», οι πολιτικές για το περιβάλλον, την κοινωνία, τον πολιτισμό, όπως και κάθε μέριμνα για αειφορία, αποτελούν εμπόδιο, όχι προϋπόθεση, όπως θέλει να μας πείσει η στρατηγική.

Η πολιτική επιλογή της κατεύθυνσης του «επόμενου ΕΣΠΑ»

Παρακολουθώντας τις ενημερώσεις για τις κατευθύνσεις της επόμενης προγραμματικής περιόδου, ακούμε επανειλημμένα ότι πρέπει πλέον «η αγορά να δείξει το δρόμο», «οι πολιτικοί να αφήσουν τους τεχνοκράτες να οδηγήσουν» κ.λπ. Δεν διαφωνούμε ότι στελέχη «από την πιάτσα» θα βοηθούσαν τη διοίκηση στην αποτελεσματικότητά της, όμως αυτό δεν θα οδηγούσε σε πραγματικά κοινωφελείς επιλογές.

Για να γίνει αυτό σαφές, ας δούμε μερικούς στόχους που έχουν πραγματικά κοινωνικό αντίκτυπο επειδή έχουν άμεσα κοινωνικά οφέλη, πολλές θέσεις εργασίας και είναι στην κατεύθυνση της βιώσιμης ανάπτυξης:

- Στήριξη σχημάτων κοινωνικής οικονομίας και συνεταιριστικών επιχειρήσεων με έμφαση σε τοπικό επίπεδο.
- Ενίσχυση τοπικής βιώσιμης διαχείρισης απορριμμάτων με μικρής κλίμακας τεχνολογίες με διαλογή στην πηγή, ανακύκλωση, επαναχρησιμοποίηση και επεξεργασία οργανικών, με στόχο μηδενικά απόβλητα.
- Ενίσχυση δράσεων εξοικονόμησης ενέργειας σε δημόσια και ιδιωτικά κτίρια.
- Σύνδεση (πραγματική) του τουρισμού με τον πολιτισμό, το περιβάλλον, τη γεωργία, την κτηνοτροφία.
- Αναζωογόνηση της υπαίθρου και ενδυνάμωση προτύπων που στηρίζουν τη διαβίωση σε χωριά και μικρές πόλεις.
- Ορθολογική διαχείριση υδατικών πόρων και εξοικονόμηση νερού.
- Αντιμετώπιση – προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή.

Αν αφήναμε τους σημερινούς «νόμους της αγοράς» να καθορίσουν την κατεύθυνση των πόρων, οι παραπάνω δράσεις δεν θα προωθούνταν ούτε στην κλίμακα που πρέπει, ούτε με κοινωφελές σκεπτικό και δεν πρόκειται να ενταχθούν στην οικονομική ζωή της χώρας. Εμείς πιστεύουμε ότι η κατεύθυνση πόρων είναι αμιγώς πολιτική ευθύνη. Οι «νόμοι της αγοράς» δεν είναι νόμοι και πολιτικές που αποφασίζονται και ψηφίζονται σε κοινοβούλια ή σε περιφερειακές αρχές. Άρα, εμείς, με πολιτικές επιλογές, κατευθύνουμε τους πόρους, όχι «η αγορά».

Το αν λογαριάζουμε ως δείκτες μόνο τιμολόγια επιχειρήσεων και όχι στοιχεία που έχουν αντίκτυπο στην κοινωνία είναι πολιτική επιλογή. Το αν πριμοδοτούμε την έρευνα για έξυπνα προϊόντα και όχι για αντισεισμική θωράκιση των κτιρίων ή προστασία των ακτών είναι πολιτική επιλογή. Το αν επιλέγουμε ως πρότυπο (μόνο) εκείνον που κατέκτησε διεθνή βραβεία και όχι (και) εκείνον που έφερε ξανά ζωή στο χωριό του είναι πολιτική επιλογή. Όσο, λοιπόν, έχουμε την πολιτική ευθύνη, θα πρέπει να πάρουμε εκείνες τις αποφάσεις υπέρ της κοινωνίας και του περιβάλλοντος, και όχι να λέμε ότι ο κόσμος της αγοράς θα δείξει το δρόμο.

Περί ΣΔΙΤ και «μόχλευσης»

Η ευρεία εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα, όχι μόνο σε ότι αφορά την επιχειρηματικότητα αλλά και σε «κοινωνικές υποδομές», «αστικές παρεμβάσεις» κ.λπ., φαίνεται ότι θεωρείται από πολλούς ως προϋπόθεση επιτυχίας για την υλοποίηση δράσεων και τη διαχείριση πόρων της επόμενης προγραμματικής περιόδου. Σύμφωνα με όσα ακούσαμε, η θέση αυτή στηρίζεται σε δύο επιχειρήματα:

Πρώτον, αφού η διοίκηση απέτυχε να σχεδιάσει και να υλοποιήσει σωστά το τρέχον ΕΣΠΑ (κανείς δεν διαφωνεί σε αυτό), θα πρέπει να ζητήσει τη συνδρομή του ιδιωτικού τομέα στη νέα προγραμματική περίοδο. Δεύτερον, με τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα θα «αυγατίσουν» οι διαθέσιμοι πόροι, είτε με διαδικασίες μόχλευσης (σε εταιρικά σχήματα με τράπεζες και ιδιώτες), είτε με Συμπράξεις Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ) όπου μαζί με τα δημόσια θα μπαίνουν και ιδιωτικά κεφάλαια ώστε να επιτυγχάνονται πιο φιλόδοξοι στόχοι.

Σεβόμαστε εκείνους που υποστηρίζουν καλόπιστα τα παραπάνω, ελπίζοντας ότι κάτι θα αλλάξει προς το καλύτερο. Δεν πιστεύουμε όμως ότι θα είναι έτσι. Κατ' αρχήν, η ευθύνη για το σχεδιασμό και την παρακολούθηση της υλοποίησης της Συμφωνίας Εταιρικής Συνεργασίας πρέπει να παραμείνει μια πολιτική πράξη. Δεύτερον, ακόμη και στην υποθετική περίπτωση που εξασφαλίζουν περισσότερα διαθέσιμα κεφάλαια, δεν πρέπει να αποτελεί προτεραιότητα το να εντάσσουμε τους δημόσιους πόρους σε τεχνικές καθαρά κερδοσκοπικές (μόχλευση) ή αμιγώς επενδυτικές (ΣΔΙΤ). Υπάρχει μια σειρά από σοβαρούς λόγους γι αυτό:

- Ο δημόσιος τομέας δεν μπορεί ούτε να παρακολουθήσει ούτε να εξασφαλίσει διαφάνεια και κοινωνικό έλεγχο σχετικά με τους χειρισμούς και τη «διαχείριση ρίσκου» που προϋποθέτει η μόχλευση.
- Οι (πραγματικά) κοινωφελείς δράσεις με (πραγματικό) αντίκτυπο στην κοινωνία δεν προσφέρονται για ιδιωτικές επενδύσεις που στοχεύουν στο κέρδος διότι διαχέουν το οικονομικό όφελος σε πολλούς τομείς και όχι σε έναν. Για παράδειγμα, μια αστική παρέμβαση για δίκτυο αδόμητων χώρων και μεταφορές σχεδιασμένη με αληθινά κοινωφελές σκεπτικό θα βοηθήσει την τοπική αγορά, την παραγωγικότητα των τοπικών επιχειρήσεων, την εξοικονόμηση πόρων για τους πολίτες, την υγεία, την ψυχολογική διάθεση, την κοινωνική συνοχή κ.ο.κ. Θα φέρει, έμμεσα ή άμεσα, μεγάλα οικονομικά οφέλη, τα οποία, ωστόσο, δεν μπορούν να κεφαλαιοποιηθούν από έναν επενδυτή παρά μόνο από την κοινωνία στο σύνολό της. Αν εμείς επιμείνουμε να συμμετέχουν ιδιώτες στο σχεδιασμό αυτών των παρεμβάσεων, ουσιαστικά θα αποκλείσουμε τις πραγματικά κοινωφελείς δράσεις και θα εστιάσουμε σε όσες θα μπορούν να συγκεντρώνουν οικονομικό αποτέλεσμα σε ένα τομέα - για παράδειγμα, μέσω εισιτηρίων ή ενοικίασης χώρων. Στην ουσία θα έχουμε λιγότερο παραγόμενο πλούτο, όχι περισσότερο –απλά θα τον καρπωθεί ένας– και επιβάρυνση στην τσέπη των πολιτών.
- Η εμπειρία από το JESSICA δείχνει ότι «νομοτελειακά» οδηγούμαστε σε «βαριά» σχήματα που –ίσως λόγω επιλογής των τραπεζών– ασχολούνται μόνο με μεγάλες επενδύσεις και αποκλείουν πιο προσιτές στο μέσο επενδυτή δράσεις. Τέτοιες πρακτικές δεν θα βοηθήσουν στην επόμενη προγραμματική περίοδο όπου οι πόροι θα είναι περιορισμένοι και θα χρειαστεί αυστηρή ιεράρχηση προτεραιοτήτων και εξοικονόμηση πόρων σε κάθε δράση. Εμείς προτείνουμε μικρότερες επενδυτικές προτάσεις, π.χ. στη διαχείριση απορριμμάτων με μικρές κοινωνικές επιχειρήσεις, κάτι τέτοιο, όμως, φαίνεται

να είναι εντελώς έξω από τη φιλοσοφία «εντάσεως κεφαλαίου» και μεγέθυνσης που απαιτούν οι διαδικασίες μόχλευσης.

- Οι τελικές επιλογές στις ΣΔΙΤ δεν θα καθοριστούν από το δημόσιο συμφέρον, ούτε καν από την υγιή ανταγωνισμό. Θα επιβληθούν από τα πανίσχυρα λόμπι του ιδιωτικού τομέα και ιδίως από τον κατασκευαστικό κλάδο. Έτσι, θα έχουμε μια μονομερή έμφαση σε βαριές υποδομές και σε ακριβά project, ακόμη και όταν θα υπάρχουν εναλλακτικές και πιο οικονομικές λύσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τα εργοστάσια διαχείρισης απορριμμάτων (των μοναδικών ΣΔΙΤ που 'προχωρούν' προς το παρόν), τα οποία ουσιαστικά αντιμάχονται την οικονομική οικολογική διαχείριση με διαλογή, ανακύκλωση, κομποστοποίηση κ.λπ.

Που είναι ο συνεργατισμός;

Οι εισηγητές εντοπίζουν το πρόβλημα της ανταγωνιστικότητας στην μικρή κλίμακα και την απουσία μεγέθυνσης των επιχειρήσεων. Πράγματι αυτό μπορεί στις σημερινές συνθήκες να είναι ένας παράγοντας αδυναμίας της επιχειρηματικότητας. Για να το αντιμετωπίσουμε αυτό δεν αρκεί να ακολουθήσουμε τους γενικούς μπούσουλες που έρχονται από πάνω αλλά θα πρέπει να έχουμε μελετήσει τις ιδιαιτερότητες του τόπου μας όπου κυριαρχεί σχεδόν απόλυτα η μικρή ιδιοκτησία και η οικογενειακού μεγέθους επιχείρηση. Να έχουμε αναγνωρίζει ότι αυτή ακριβώς η ισχυρή οικονομική και κοινωνική δομή είναι που μπορεί να εξασφαλίζει οικονομική βιωσιμότητα και αυτάρκεια σε δύσκολους καιρούς και ευημερία για όλους στις καλές εποχές. Ποιο είναι το όραμά μας; Δεν μπορεί να είναι να συνεχίσουν να οδηγούνται οι μικρές επιχειρήσεις και η μικρή ιδιοκτησία στην εξαφάνιση; Δεν μπορεί να είναι να συγκεντρωθεί η οικονομική δραστηριότητα στα χέρια λίγων που θα προσφέρουν κακοπληρωμένη απασχόληση στους υπόλοιπους πολίτες του τόπου μας; Το όραμά μας πρέπει να είναι η βιώσιμη ευημερία των πολιτών.

Πως θα πετύχουμε την παραγωγική ανασυγκρότηση με τα σημερινά εργαλεία; Οι νέοι που στρέφονται στον πρωτογενή τομέα ή στην επιχειρηματικότητα της καινοτομίας και της τεχνολογίας γρήγορα θα απογοητευτούν από το κακό θεσμικό πλαίσιο, τους περιορισμένους οικονομικούς πόρους και θα εγκαταλείψουν την προσπάθεια.

Η μόνη απάντηση στο πρόβλημα κλίμακας των επιχειρήσεων στην Κρήτη, το μόνο βιώσιμο μοντέλο, δεν είναι η εξαθλίωση των πολλών αλλά ο συνεταιρισμός τους. Στην Ευρώπη τα συνεταιριστικά σχήματα κάθε είδους αντιπροσωπεύουν 10% του οικονομικού τομέα, προσφέροντας εκατοντάδες χιλιάδες θέσεις εργασίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 50% του τομέα των ΑΠΕ στη Γερμανία καλύπτεται από τέτοιες επιχειρήσεις. Για παράδειγμα, αντί να επενδύει ο καθένας μόνος του σε εξοπλισμό και εργασία, η συγκομιδή μπορεί να

γίνεται με κοινά εργαλεία και συνεργεία. Το επόμενο βήμα είναι η κοινή επεξεργασία, η κοινή τυποποίηση, η κοινή εμπορία. Έτσι δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για οικονομία κλίμακας, καινοτομία και ανταγωνιστικότητα, μέσα στο περιβάλλον των τοπικών κοινωνιών και όχι στα γραφεία απρόσωπων εταιρειών.

Χρειάζεται λοιπόν να ενθαρρύνουμε ένα νέο πνεύμα συνεργατισμού. Ένα νέο συνεταιριστικό κίνημα με γερές βάσεις, με νέα, σύγχρονα συνεταιριστικά, κοινοπρακτικά ή και εταιρικά σχήματα, με νέες μορφές οργάνωσης που θα αποτρέψουν τα αυτοκτονικά λάθη του παρελθόντος όπως ο συγκεντρωτισμός, η απουσία ελέγχου της διοίκησης, η αδιαφάνεια, η μετατροπή τους σε δημόσιους οργανισμούς βολέματος ή η συγκέντρωση μετοχών στα χέρια λίγων. Χρειάζεται παράλληλα να συντονιστεί σε εθνικό επίπεδο η εξυγίανση, η εκκαθάριση, η απόδοση ευθυνών και το κλείσιμο των άρρωστων συνεταιρισμών ώστε να απαγκιστρωθούμε γρήγορα από τα βαρίδια του κακού μας παρελθόντος.

Δυστυχώς, μέσα στις Κατευθύνσεις της αναπτυξιακής στρατηγικής της Περιφέρειας Κρήτης για την περίοδο 2014-2020 δεν υπάρχει πουθενά ο συνεργατισμός! Τέτοιες επιλογές δεν ενθαρρύνονται καθόλου από την σχεδιαζόμενη στρατηγική!

Για τη γοητεία των μεγάλων έργων

Έντονη είναι η ανησυχία μας ότι η εμμονή στα μεγάλα έργα και η ομηρεία της προσμονής τους θα επηρεάσει το σχεδιασμό και για την επόμενη προγραμματική περίοδο. Πίσω από αυτή την εμμονή βρίσκονται η μονοδιάστατη και βαθιά ριζωμένη πεποίθηση ότι τα μεγάλα έργα αυξάνουν τον εθνικό πλούτο, οι πανίσχυρες ομάδες πίεσης του κατασκευαστικού τομέα και το βραχυπρόθεσμο όφελος από τις θέσεις εργασίας που τα κατασκευαστικά έργα συνεπάγονται. Ένα σοβαρό μερίδιο ευθύνης για τη σημερινή κρίση οφείλεται ακριβώς στο σκεπτικό ότι η παροχή πρόσκαιρων θέσεων εργασίας αρκεί για να ανεχθούμε υπερκοστολογημένα, υπερδιαστασιολογημένα, ανόητα, επιζήμια, μη βιώσιμα και με μεγάλο κόστος συντήρησης και διαχείρισης κατασκευαστικά έργα. Πρόκειται για μια «νοσηρή» νοοτροπία από την οποία πρέπει να απαλλαγούμε το συντομότερο (ακόμη και όταν η πίεση για θέσεις εργασίας είναι τεράστια - όπως σήμερα).

Τα βασικά «μεγάλα» έργα υποδομών που εκκρεμούν στην Κρήτη είναι η ολοκλήρωση του Βόρειου Οδικού Άξονα, η βελτίωση των τεχνικών χαρακτηριστικών και υποδομών στα υφιστάμενα αεροδρόμια και η αποκατάσταση των φθαρμένων δικτύων ύδρευσης. Πέρα από αυτές τις προτεραιότητες, πιστεύουμε ότι η επόμενη προγραμματική περίοδος αποτελεί

ευκαιρία για να στραφούμε σε πράσινες υποδομές ως απάντηση ακόμα και σε κλασικά προβλήματα έλλειψης υποδομών. Αυτό, άλλωστε, θα είναι πολύ πιο εύκολα επιλέξιμο για χρηματοδότηση και στις υπό μετάβαση Περιφέρειες όπως η Κρήτη. Τέτοιες υποδομές, που συνεπάγονται πολλές θέσεις εργασίας, μπορεί να είναι για παράδειγμα η βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης των κτηρίων ή η επεξεργασία απορριμμάτων.

Αποκέντρωση

Πιστεύουμε στην αποκέντρωση και πάγια θέση μας είναι ότι ο σχεδιασμός και η διαχείριση των πόρων που αφορούν στο γεωγραφικό χώρο κάθε Περιφέρειας πρέπει να είναι ευθύνη της Περιφερειακής Αυτοδιοίκησης. Αυτό προϋποθέτει την εμπλοκή της Περιφέρειας καθ' όλη την προγραμματική περίοδο (όχι μόνο κατά τη διαβούλευση). Στο Συνέδριο της ΕΝΠΕ ακούσαμε για δύο βασικές θέσεις:

- Να δοθούν οι πόροι απευθείας στις Περιφέρειες και να καταργηθούν τα τομεακά προγράμματα. Είναι δεδομένο ότι τα Υπουργεία, δεν μπόρεσαν να διαχειριστούν αποτελεσματικά το τρέχον ΕΣΠΑ. Προκειμένου να ανταποκριθούν οι Περιφέρειες σε αυτή την πρόκληση, θα πρέπει να υπάρξει συνοχή στον σχεδιασμό ώστε να τεθούν στόχοι εξειδικευμένοι σε κάθε Περιφέρεια και συμβατοί με τις προτεραιότητες των διαρθρωτικών ταμείων.
- Τα προγράμματα να είναι πολυτομεακά και να μπορούν να χρηματοδοτηθούν ταυτοχρόνως από διαφορετικά ταμεία. Σε γενικές γραμμές αυτό προβλέπεται, αλλά απαιτεί πολύ καλό σχεδιασμό για συμπληρωματικότητα δράσεων και όχι επικαλύψεις (δηλαδή όχι διπλή χρηματοδότηση για το ίδιο αντικείμενο). Ένας καλός σχεδιασμός που θα επιτύχει συμπληρωματικότητα δράσεων μπορεί να έχει εντυπωσιακά αποτελέσματα.

Σε γενικές γραμμές συμφωνούμε με τις παραπάνω προοπτικές, παρόλο που γνωρίζουμε ότι μερικές Περιφέρειες δεν είναι σε καλύτερη «επιχειρησιακή κατάσταση» από ότι τα Υπουργεία. Πιστεύουμε ότι η επόμενη προγραμματική περίοδος αποτελεί μία πρώτης τάξεως ευκαιρία να δοκιμαστεί η πλήρης αποκέντρωση στην πράξη επειδή:

- Ο σχεδιασμός με συμπληρωματικότητα δράσεων είναι εξ ορισμού δουλειά της Περιφερειακής Αυτοδιοίκησης. Εξ άλλου, δε χρειαζόμαστε «οριζόντιες», εθνικής εμβέλειας, δράσεις αλλά πρέπει να εστιάσουμε στις ιδιαιτερότητες και τις δυνατότητες κάθε περιοχής.
- Ο κοινωνικός έλεγχος στην Περιφερειακή Αυτοδιοίκηση, αν και απέχει πολύ από το ιδανικό, είναι περισσότερο εφικτός από ότι στην κρατική διοίκηση (Υπουργεία και Αποκεντρωμένες Διοικήσεις). Αυτό θα εμποδίσει ένταξη έργων χωρίς πολιτική

νομιμοποίηση και με μόνη «διαφάνεια» την ανάρτηση στο διαδίκτυο. Παράδειγμα αποτελούν οι δράσεις του τομεακού προγράμματος «Αλέξανδρος Μπαλτατζης», που υλοποιήθηκε από τις Αποκεντρωμένες Διοικήσεις και κατέληξε σε ελάχιστη απορρόφηση λόγω και των εξαιρετικά αμφίβολης σκοπιμότητας δράσεων που προκάλεσαν αντιδράσεις μόλις μαθεύτηκαν. Τέτοια έργα δεν θα είχαν ενταχθεί από την αιρετή Περιφέρεια αφού δεν θα εγκρίνονταν από όργανα στα οποία μετέχουν αιρετοί Σύμβουλοι.

Τονίζουμε ότι δεν τρέφουμε αυταπάτες για την κατάσταση που επικρατεί αυτή τη στιγμή στις Περιφέρειες. Γνωρίζουμε εκ των προτέρων ότι η υλοποίηση της Αποκέντρωσης θα οδηγήσει και σε προβλήματα. Γνωρίζουμε επίσης ότι μια κεντρική παρέμβαση σε ένα Υπουργείο είναι συχνά πιο αποτελεσματική από το να παρακολουθεί κανείς 13 Περιφέρειες. Ωστόσο, συνολικά, η κατάσταση δεν μπορεί να γίνει χειρότερη εφαρμόζοντας την Αποκέντρωση στην πράξη, η οποία προσφέρει και τις καλύτερες δυνατότητες για κοινωνικό έλεγχο.

Τα αδέσποτα έργα της «απορρόφησης»

Η χώρα είναι γεμάτη με ημιτελή, άχρηστα (συχνά επιζήμια) έργα που έγιναν με ευρωπαϊκές χρηματοδοτήσεις. Έργα που έγιναν και μας φόρτωσαν με μεγάλο κόστος συντήρησης και διαχείρισης, αλλά και έργα που δεν έγιναν ενώ είχαν ενταχθεί, εκτοπίζοντας άλλα, ίσως καλύτερα. Πέρα από τη σπατάλη και τις χαμένες ευκαιρίες, η διαχείριση των προηγούμενων ευρωπαϊκών κονδυλίων μας κληρονόμησε δύο παθογένειες που έχουν ριζώσει βαθιά στη σκέψη της διοίκησης αλλά και της κοινωνίας:

- Ότι τα ευρωπαϊκά κονδύλια είναι απλή εισροή πόρων που βοηθούν τη χώρα μέσω του εργολαβικού κέρδους και των θέσεων εργασίας κατά τη διάρκεια των έργων και όχι ως επένδυση με κοινωφελή χαρακτήρα και μακρόπνοη προοπτική. Έτσι, κεντρικό μέλημα φυσικά είναι η περιβόητη απορρόφηση με κάθε τρόπο.
- Ότι η συνέργια και η συμπληρωματικότητα ανάμεσα σε διάφορες δράσεις και πολιτικές (π.χ. περιβάλλον, χωροταξία, τουρισμός, πολιτισμός, κοινωνική πολιτική κ.λπ.) είναι εμπόδια στην υλοποίηση έργων και όχι εγγύηση για την επιτυχία τους. «Αποτελεσματικός» (π.χ., Δήμαρχος) δεν θεωρείται εκείνος που συνδυάζει πολιτικές και υλοποιεί έργα με πολλαπλό όφελος, αλλά εκείνος που βρίσκει τρόπο να παρακάμψει τη «νομοθεσία» (π.χ. για το περιβάλλον) και τις προδιαγραφές (π.χ. επιλεξιμότητα) και καταφέρνει να επιβάλει και να υλοποιήσει τα έργα που επιθυμεί εκείνος ή μια συγκεκριμένη ομάδα πίεσης. Και όταν, τελικά, ένα έργο δεν προχωρά επειδή «αντιδρούν οι κάτοικοι», «δεν υπάρχει σχέδιο», «κόλλησε στο δασαρχείο, την αρχαιολογία, το ΥΠΕΚΑ …», «δεν ήταν επιλέξιμες οι δράσεις» ή «έγινε το λιμάνι αλλά δεν υπάρχει δρόμος» κ.ο.κ., το θεωρούμε απρόβλεπτο εξωτερικό πρόβλημα και όχι αποτυχία σχεδιασμού. Αντί να ζητηθούν

ευθύνες από εκείνους που σχεδίασαν και ενέταξαν τα εν λόγω έργα, ρίχνουμε το βάρος «στο περιβάλλον που εμποδίζει την ανάπτυξη», «στους κατοίκους που κοιτάνε το δικό τους συμφέρον» ή «στον υπάλληλο που επιμένει να εφαρμόζει το νόμο» κ.λπ. Έτσι, αποτελεί παγιωμένη πεποίθηση ότι για να έχουμε «αποτέλεσμα» δεν πρέπει να είμαστε σχολαστικοί σε θέματα σχεδιασμού και εφαρμογής των νόμων και των προδιαγραφών.

Στην επόμενη προγραμματική περίοδο αυτές οι νοσηρές καταστάσεις πρέπει να πάψουν με αποφασιστικό τρόπο. Για πρώτη φορά, μας υπόσχονται ότι θα μετράει το αποτέλεσμα και η χρησιμότητα των έργων και όχι η απορρόφηση και ότι θα προκρίνονται μόνο τα έργα που έχουν πολλαπλά οφέλη και βρίσκονται σε συνέργεια με άλλες πολιτικές (περιβάλλον, χωροταξία, τουρισμός, πολιτισμός κ.λπ.). Θα είναι έτσι;

Προτάσεις προς την Περιφέρεια ώ στε να ενεργοποιήσει τις υγιείς δυνάμεις της κοινωνίας

Όλοι συμφωνούν ότι η διαμόρφωση της στρατηγικής για την επόμενη προγραμματική περίοδο πρέπει να γίνει με διαδικασίες από κάτω προς τα πάνω και όχι το αντίθετο. Έτσι θα εμπλακούν όλες οι υγιείς δυνάμεις της κοινωνίας και όχι μόνο οι «καθ' ύλη αρμόδιοι» σε κάθε τομέα. Μόνο έτσι θα ενταχθούν οι σωστές δράσεις, θα γίνει αντικειμενική ιεράρχηση προτεραιοτήτων και θα επιτευχθεί η πολυπόθητη συμπληρωματικότητα και συνέργεια μεταξύ των διαφόρων θεματικών προτεραιοτήτων.

Η διαδικασία αυτή προϋποθέτει ότι σε ένα πρώιμο στάδιο γίνεται συζήτηση και συγκεντρώνεται κάθε άποψη και κάθε ιδέα από συλλόγους, οργανώσεις, φορείς, απλούς πολίτες, πολιτικές παρατάξεις. Στη συνέχεια, διαμορφώνονται πιο συγκεκριμένες δράσεις και, όσο προχωρούμε, εξειδικεύουμε περισσότερο και εμπλέκονται οι πιο «ειδικοί». Στο τέλος έρχεται η πολιτική νομιμοποίηση στο Περιφερειακό Συμβούλιο. Με βάση αυτό το ιδανικό σενάριο, εμείς έχουμε να προτείνουμε τα εξής:

- • Οι παρατάξεις του Περιφερειακού Συμβουλίου να προσκαλούνται σε συνάντηση σε πρώιμο στάδιο για να συζητήσουν και να καταθέσουν συγκεκριμένες προτάσεις και όχι γενικές απόψεις, όπως όταν καλούνται να τοποθετηθούν πάνω σε ήδη διαμορφωμένα σχέδια. Τότε, όχι μόνο είναι αργά για να ενσωματώσουν δικές τους ιδέες, αλλά μπορεί και να χαλάσουν ότι καλό θα έχει φτιαχτεί κατακρίνοντας γενικώς. Άλλο πράγμα, λοιπόν, η ψήφιση μιας στρατηγικής και άλλο η διαμόρφωσή της στην οποία πρέπει να συμμετέχουν όλοι.
- Η Περιφέρεια επιμένει ότι κάνει «ανοιχτές συναντήσεις» και «προσκλήσεις» και τηρεί

την «από κάτω» διαδικασία. Στην πράξη όμως, συμμετέχουν μόνο οι άμεσα ενδιαφερόμενοι, οι «αρμόδιοι» φορείς και οι Δήμαρχοι. Δεν υπάρχει ευρεία συμμετοχή στην κρίσιμη πρώτη φάση. Αντιλαμβανόμαστε ότι αυτό είναι δύσκολο και δεν έχει καμία σχέση με τη μέχρι τώρα πρακτική. Είναι όμως απαραίτητο. Η Περιφέρεια οφείλει να ενεργοποιήσει τις υγιείς δυνάμεις της κοινωνίας που δεν έχουν πρόσβαση σε κέντρα διαμόρφωσης πολιτικής ή λήψης αποφάσεων. Ας πάρουμε, για παράδειγμα, τομείς όπως η κοινωνική ένταξη, η αντιμετώπιση της φτώχειας, η αποτελεσματική χρήση φυσικών πόρων και η προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή. Πολλές καλές πρακτικές προέρχονται από κοινωνικές πρωτοβουλίες που δεν σχετίζονται ούτε με την αυτοδιοίκηση ούτε με κρατικές παρεμβάσεις ούτε με την επιχειρηματικότητα. Η Περιφέρεια είναι ο μόνος θεσμός που κάνει σχεδιασμό και που μπορεί να δώσει βήμα σε αυτούς.

- Στο πλαίσιο της σύντομης διαβούλευσης που απομένει τουλάχιστον να οργανωθούν συζητήσεις με τους φορείς που αντιπροσωπεύουν τομείς στους οποίους η Κρήτη διαθέτει πλεονέκτημα, δηλαδή στην έρευνα και τεχνολογία, στο φυσικό περιβάλλον ,στον αγροτοδιατροφικό τομέα και στον πολιτισμό με το Πανεπιστήμιο, το ΙΤΕ, το ΕΛΚΕΘΕ, το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας και τις περιβαλλοντικές οργανώσεις, το ΜΑΙΧ, το ΓΕΩΤΕΕ, την Αρχαιολογική υπηρεσία, τα πολιτιστικά ιδρύματα όπως ο Λαβύρινθος κ.ά.
- Η Περιφέρεια πρέπει επίσης να παρέμβει (ακόμη κι αν θεσμικά δεν έχει αρμοδιότητα) και να κινητοποιήσει τον πρώτο βαθμό αυτοδιοίκησης ο οποίος, αντί να έχει «σηκώσει τα μανίκια» και να ετοιμάζεται πυρετωδώς για την επόμενη προγραμματική περίοδο, είναι βυθισμένος στις 'παραδοσιακές' πελατειακές σχέσεις και στην καθημερινή γραφειοκρατία. Πρέπει επειγόντως να ενεργοποιηθούν τα άξια στελέχη (στις τεχνικές υπηρεσίες ή αλλού) που μένουν ανενεργά. Αποτελεί ειρωνεία ότι η «ενίσχυση της ικανότητας των θεσμικών φορέων και μια αποτελεσματική δημόσια διοίκηση» είναι μία από τις 11 θεματικές προτεραιότητες για την επόμενη προγραμματική περίοδο, ενώ τη χρειαζόμαστε περισσότερο τώρα, στο σχεδιασμό. Ίσως οι πόροι του τρέχοντος ΕΣΠΑ μπορούν να χρησιμοποιηθούν γι αυτό το σκοπό.
- Προτείνουμε, τέλος, να οργανωθεί η συστηματική παρακολούθηση της πορείας και της αποτελεσματικότητας των «πιάτων» του ΣΕΣ που θα επιλέξουμε μέχρι και το 2020 από Ομάδα του Περιφερειακού Συμβουλίου που θα συνεχίσει την εργασία της και μετά τις εκλογές με ανανέωση των μελών της.

Επίλογος

Έχουμε μια αγωνία: Πως κατά την επόμενη διαχειριστική περίοδο δεν θα πελαγοδρομήσουμε, όπως κάναμε εδώ και 28 χρόνια που με σπάταλο και αναποτελεσματικό τρόπο διαχειριστήκαμε τους πολύτιμους ευρωπαϊκούς πόρους. Στην τελευταία συνεδρίαση του Περιφερειακού Συμβουλίου όλοι έδειχναν ότι συμφωνούν πως μέχρι τον Οκτώβριο, οπότε θα πρέπει να καταθέσει η Περιφέρεια Κρήτης την αναπτυξιακή στρατηγική της για την περίοδο 2014-2020, πρέπει να έχουμε αξιολογήσει τις κακές πρακτικές που ακολουθήθηκαν όπως η κατασπατάληση πόρων, οι πελατειακές σχέσεις και ο τοπικισμός. Μένει να αποδειχτεί αν όλοι το εννοούν.

Εμείς προτείνουμε πριν απ' όλα να βελτιώσουμε το επίπεδο της πολιτικής ανταγωνιστικότητας που είναι πολύ πιο σοβαρό από την ανταγωνιστικότητα της αγοράς. Για να σταματήσουν οι ΟΤΑ να επιδίδονται σε διαγκωνισμούς απορροφητικότητας των κονδυλίων και να ενδιαφερθούν κυρίως να αποκτήσουν συνεκτικά, τοπικά διαχειριστικά σχέδια και προγράμματα. Για να σταματήσει η τριτοκοσμική και δουλοπρεπής πρακτική να γίνεται σχέδιο του κάθε δήμου το σχέδιο του κάθε επιχειρηματία. Οι επιχειρηματίες έχουν θέση αλλά μέσα σε ένα πλαίσιο κανόνων που προκαθορίζουν οι τοπικές κοινωνίες.

Για τη βελτίωση της πολιτικής ανταγωνιστικότητας χρειάζεται να επικεντρωθούμε στα εργαλεία της επιτυχίας, στα άυλα όπως ο σχεδιασμός και στα έμψυχα όπως η βελτίωση της διοίκησης. Αν θέλουμε το καράβι της Κρήτης να έχει διανύσει μερικά μίλια προκοπής το 2020, πρέπει να ξεκαθαριστεί αν βλέπουμε το νησί ως οικόπεδο ευνοϊκό για κάθε χρήση ή σαν πολιτισμική και οικολογική κιβωτό που πρέπει να αναδείξουμε και να προστατέψουμε. Πέρα από όλα τα άλλα οφέλη, είναι ανάγκη να κατανοήσουμε ότι αυτή η οπτική θα έχει και μεγαλύτερο οικονομικό όφελος.

Ανεξάρτητη κίνηση πολιτώ ν «ΜΙΑ ΚΡΗΤΗ, περιβάλλον - άνθρωπος»